

Mgr inż. Adam Kagan
Prof. dr hab. Jacek Kulawik

Wnioski z rankingu

Tak jak w latach poprzednich również i teraz naszą uwagę skoncentrujemy na trzech problemach:

1. Efektywności finansowej,
2. Sytuacji (kondycji) finansowej,
3. Zależności ekonomiki uczestników rankingu od subsydiów.

W odróżnieniu jednak od ubiegłorocznego rankingu obecnie dysponujemy już informacjami z tych samych gospodarstw dla lat 2009-2010, a więc możemy pokusić się o pokazanie zmian wybranych wskaźników w czasie. Zaprezentowana dalej analiza wciąż ma jednak charakter tradycyjnego ujęcia mikroekonomicznego, a więc nie zajmujemy się kwestiami oddziaływania gospodarstw na środowisko przyrodnicze (dodatnie i ujemne efekty zewnętrzne) oraz dostarczaniem przez nie różnych korzyści dla społeczeństwa i całego rolnictwa (dobra publiczne). W szczególności pominięto w analizie tworzenie postępu biologicznego przez spółki Skarbu Państwa oraz dwanaście innych gospodarstw, które zadeklarowały, że również prowadzą prace hodowlane. Pragniemy jednak dodać, że w IERiGŻ-PIB podjęto badania pilotażowe, których celem jest określenie przychodów i kosztów związanych właśnie z postępowaniem biologicznym. Jeśli pilotaż ten zakończy się sukcesem, kolejne rankingi będą mogły być przygotowane w konwencji, iż wszyscy jego uczestnicy prowadzą niejako tylko działalność czysto komercyjną. W ten sposób jednostki te byłyby bardziej porównywalne. Warto na wstępie również zauważyć, że wszystkie spółki SP nadesłały ankiety rankingowe. W przypadku pozostałych gospodarstw zdecydowanie częściej w rankingu uczestniczą gospodarstwa dobre i bardzo dobre. Z tych to właśnie powodów bardzo ostrożnie trzeba interpretować wartości średnie wskaźników i mierników dla poszczególnych form prawno-organizacyjnych gospodarstw.

Efektywność finansowa

W tabeli 1 przedstawiono cztery kluczowe wskaźniki z zakresu efektywności finansowej dla trzech typów ukierunkowania produkcji rolniczej oraz dla gospodarstw rybackich. Zestawienie to bazuje na danych z roku 2010. W odróżnieniu od roku 2009 w tym porównaniu najslabiej wypadły gospodarstwa rybackie. Jest ich jednak mało i zmienia się z roku na rok skład tego rankingu. Dłate-

go też dalej koncentrujemy się głównie na tradycyjnych przedsiębiorstwach rolniczych. Okazuje się, że w roku 2010 per saldo najkorzystniej efektywność finansowa wyglądała w obiektach, które same zadeklarowały, że nastawione są na produkcję zwierzęcą. Było ich 50, przeciętnie gospodarowały na 1285 ha użytków rolnych, a wskaźnik bonitacji średnio był w nich niższy w stosunku do jednostek specjalizujących się w produkcji roślinnej i mieszanych. Bardzo interesujące wnioski otrzymujemy natomiast, gdy porównanie zawężymy tylko do gospodarstw uczestniczących w rankingach za dwa ostatnie lata (tabela 2). Po pierwsze, w roku 2009 najbardziej efektywnie finansowo okazały się gospodarstwa mieszane, a najslabsze – właśnie zwierzęce. Po drugie, w roku 2010 najwyższą summa summarum efektywność finansową osiągnęły przedsiębiorstwa nastawione na produkcję roślinną, a najniższą – w istocie równorzędną – obydwa pozostałe typy jednostek. Po trzecie, w latach 2009-2010 obiekty nastawione na produkcję roślinną i zwierzęcą poprawiły wszystkie cztery wskaźniki efektywności finansowej. Natomiast w gospodarstwach o mieszanym profilu działalności rolniczej w sposób wyraźniejszy udało się jedynie podwyższyć indeks tworzenia wartości. Ogólnie można zatem stwierdzić, że na skutek dużej zmienności warunków ekonomicznych, a jeszcze bardziej pogody w naszym rolnictwie bardzo trudno jest rozstrzygnąć, czy lepiej wybrać strategię specjalizacji, czy może jednak korzystniej jest prowadzić działalność bardziej zróżnicowaną.

Bazując na wynikach rankingu za 2010 rok, możemy stwierdzić, że najwyższą efektywnością finansową legitymowały się gospodarstwa zakupione oraz prowadzone przez dzierżawców. W zasadzie między tymi formami można by postawić znak równości, chociaż warto dodać, że dzierżawcy najskuteczniej radzili sobie z pomnażaniem wartości dla właścicieli (najwyższy indeks tworzenia wartości). Z kolei gospodarstwa zakupione przodowały pod względem obydwu wskaźników rentowności, ale usytuowały się na ostatnim miejscu w przypadku wskaźnika wartości dodanej. Innymi słowy, obiekty zakupione najmniej wносиły do tworzenia polskiego produktu krajowego brutto (PKB) oraz innych pochodnych względem niego makroagregatów. Trzeba tu od razu zauważyć, że największy wkład w pomnażanie PKB pochodził ze strony spółek SP. Niestety, od kilku już lat najniższa jest efektywność finansowa w RSP, co utwierdza nas w przekonaniu, że podsektor ten przeżywa poważniejsze problemy strukturalne.

W tabeli 3 przedstawiamy efektywność finansową tych samych uczestników rankingu za lata 2009-2010. Warto zauważyć, że w roku 2009 – z wyjątkiem wskaźnika wartości dodanej – dzierżawcy byli bezkonkurencyjni pod względem trzech pozostałych wskaźników. W roku 2010 pogorszyła się w nich jednak rentowność sprzedaży i działalności gospodarczej. Trzeba tu od razu dodać, że regres rentowności obserwowano tylko u dzierżawców. Można by z tego

domniemywać, że w odniesieniu do nich zaczął oddziaływać jakiś negatywny czynnik. Być może była nim niepewność perspektyw związana z przygotowywanymi zmianami regulacyjnymi. Jest to jednak tylko hipoteza. Prowadzone równoległe z rankingiem pogłębione analizy sektora przedsiębiorstw wielkotorowarowych w IERIGŻ, mamy nadzieję, dadzą tu bardziej jednoznaczną odpowiedź. Fakt, iż wszystkie pozostałe miary efektywności finansowej – z wyjątkiem już sygnalizowanego spadku obydwu rentowności u dzierżawców – poprawiono w trzech pozostałych formach prawno-organizacyjnych, jasno dowodzi, że rok 2010 był dobry dla naszego rolnictwa. Wynika to chociażby z indeksu nożyc cen, grubo przekraczającego wartość 100.

Tabela 1

Efektywność finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w 2010 roku

Kierunek produkcji	Wskaźniki:						Liczba przedsiębiorstw
	rentowności sprzedaży [%]	rentowności działalności gospodarczej [%]	tworzenia wartości [Ln]	wartości dodanej [%]	bonitacji gleby [Ln]	ha UR/ przedsiębiorstwo	
• roślinny	-5,07	9,66	2,09	41,22	1,17	921	186
• zwierzęcy	-1,05	9,72	2,17	39,08	0,92	1285	50
• mieszany	-8,28	9,93	1,95	41,94	1,04	1157	90
• rybacki	-0,40	1,69	0,55	43,62	-	-	17

Zródło: opracowanie własne.

Oznaczenia: Ln – liczba niemianowana.

Tabela 2

Efektywność finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w latach 2009-2010 (te same gospodarstwa – panel)

Kierunek produkcji	Lata	Wskaźniki:			
		rentowność sprzedaży [%]	rentowność działalności gospodarczej	indeks tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]
• roślinny	2010	-3,84	11,71	2,84	43,03
	2009	-10,93	7,73	1,67	39,91
• zwierzęcy	2010	-0,88	9,87	1,19	39,44
	2009	-8,92	5,25	0,58	38,03
• mieszany	2010	-8,86	8,63	1,97	41,55
	2009	-5,03	11,02	1,59	41,42

Zródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Tabela 3

Efektywność finansowa wg form prawno-organizacyjnych w latach 2009-2010
(te same gospodarstwa – panel)

Forma gospodarstwa	Lata	Wskaźniki:			
		rentowność sprzedaży [%]	rentowność działalności gospodarczej	indeks tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]
• zakupione	2010	1,51	19,15	3,12	45,03
	2009	-10,09	10,72	1,80	40,52
• dzierżawy	2010	0,46	11,64	3,14	35,50
	2009	2,06	12,75	2,86	33,53
• JSA	2010	-7,15	7,48	0,90	43,36
	2009	-11,38	5,34	0,53	42,15
• RSP	2010	-8,17	3,94	1,20	32,57
	2009	-12,47	1,52	0,37	31,47

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Sytuacja finansowa

W roku 2010 kształtowała się ona najmniej korzystnie w gospodarstwach rybackich, w których prawie wszystkie zastosowane wskaźniki płynności, wypłacalności i bezpieczeństwa oraz ryzyka finansowego były najniższe. Jednak nawet te obiekty, cały czas w ujęciu wartości średnich dla całej grupy, w sumie zachowały równowagę finansową, aczkolwiek wydaje się, że dosyć kruchą. Na drugim biegunie znajdowały się tradycyjne gospodarstwa rolnicze łączące w mniej więcej równych proporcjach produkcję roślinną i zwierzęcą, a więc określane przez nas jako mieszane. Również przedsiębiorstwa nastawione na produkcję roślinną i zwierzęcą w ub. roku odznaczały się w miarę solidną kondycją finansową (tabela 4).

Tabela 4

Sytuacja finansowa wg ukierunkowania produkcyjnego działalności rolniczej przedsiębiorstw w 2010 r.

Kierunek produkcji	Wskaźniki:					Liczba przedsiębiorstw
	generowanie gotówki operacyjnej [%]	pokrycie aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	płynności szybkiej [%]	pokrycie zobowiązań nadwyżką finansową [ln]	
• roślinny	17,13	74,40	3,63	2,02	0,48	186
• zwierzęcy	17,16	68,30	2,23	0,88	0,35	50
• mieszany	17,32	74,45	3,08	1,63	0,46	90
• rybacki	7,09	54,51	2,18	1,64	0,14	17

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Sytuacja finansowa uczestników rankingu za 2010 rok, uporządkowana tym razem wg form prawno-organizacyjnych przedsiębiorstw, wykazywała podobne cechy do obserwowanych już w latach wcześniejszych. Zależności występujące w tym obszarze są logiczne, gdy odwołamy się do teorii zarządzania finansami przedsiębiorstw i zgodne z tendencjami w zakresie już omówionej efektywności finansowej. I tak, spółki Skarbu Państwa stosowały konserwatywne strategie zarządzania, a więc finansowały się w największym stopniu kapitałem własnym, utrzymywały statyczną płynność szybką i bieżącą na najwyższym poziomie i miały najszerze możliwości spłaty zobowiązań z nadwyżki finansowej. Pewnym w nich mankamentem była z kolei niezbyt wysoka zdolność generowania gotówki operacyjnej. Zarządzanie finansami w gospodarstwach zakupionych było również konserwatywne, ale te jednostki legitymowały się jednak najwyższym przeciętnie wskaźnikiem generowania gotówki operacyjnej. Innymi słowy, grupa ta miała w sumie najlepszą sytuację finansową w ujęciu statycznym (na bazie tradycyjnych wskaźników) oraz dynamicznym, czyli określoną w oparciu o przepływy pieniężne. Natomiast dzierżawcy, jako grupa, a więc ponownie w przekroju wartości średnich wskaźników, stosowali najbardziej ryzykowne i agresywne strategie finansowe. To względnie trwała cecha w tej zbiorowości i wynika z napięć finansowych, których źródłem jest szersze korzystanie z długu, konieczność płacenia czynszów dzierżawnych, a ostatnio także nakłaniania ich do wykupu użytkowanej ziemi. Wprawdzie RSP przeważnie osiągały najniższe lub niskie wskaźniki z zakresu kondycji finansowej, ale i w tej grupie zarządzający z reguły dobrze pilnowali płynności i wypłacalności.

W tabeli 5 prezentujemy zmiany sytuacji finansowej w zależności od ukierunkowania produkcji rolniczej dla uczestników rankingu za lata 2009-2010. Od razu zauważamy, że w obydwu latach per saldo sytuacja ta najkorzystniej wyglądała w obiektach zajmujących się głównie produkcją roślinną. W grupie tej w rozpatrywanym dwuleciu poprawiły się wszystkie cztery charakterystyki kondycji finansowej. Pozostałe dwie grupy prezentowały się wyraźnie słabiej, a w przypadku gospodarstw nastawionych na produkcję zwierzęcą rok 2010 oznaczał wręcz regres w porównaniu do roku 2009. W sumie jednak różnice między grupami nie były jakieś bardzo duże. Można zatem powiedzieć, że w ujęciu średnich wartości wskaźników położenie finansowe uczestników rankingu było w ostatnich latach bezpieczne.

Tendencje w zakresie kondycji finansowej w zbiorowości gospodarstw uczestniczących w dwóch ostatnich rankingach, tym razem uzależnione od formy prawno-organizacyjnej, charakteryzuje tabela 6. Okazuje się, że w badanym okresie wszystkie cztery wskaźniki wzrosły w przypadku spółek SP i gospodarstw zakupionych. Oznacza to, że w obiektach tych zarządzano finansami co-

raz bardziej konserwatywnie. Może to wynikać z postrzegania ogólnej sytuacji ekonomicznej kraju jako idącej w złym kierunku, a w ślad za tym szanowania zasobów finansowych, zgodnie z powiedzeniem, iż „gotówka jest królem w trudnych czasach”. Spółki SP oraz gospodarstwa zakupione mogły zachowywać się asekuracyjnie również i z tego powodu, że – być może – nie dostrzegały interesujących kierunków dalszej ekspansji. To także może być tłumaczone generalnym spowolnieniem polskiej gospodarki. Wreszcie, obydwie te grupy jednostek, ale szczególnie obiekty zakupione, napotkały barierę rozwojową w postaci braku na rynku ziemi do pozyskania na rozsądnych warunkach. W latach 2009-2010 swe położenie finansowe nieznacznie poprawiły nawet RSP, chociaż i tak w ub. r. wskaźniki z tego obszaru były w nich niskie lub wręcz najniższe w całej zbiorowości rankingowej. Na drugim biegunie znalazły się natomiast gospodarstwa dzierżawców, w których w analizowanym dwuleciu poprawiło się tylko pokrycie zobowiązań nadwyżką finansową. Ogólnie jednak dzierżawcy trzymali się dzielnie. Problemy mogą się jednak u nich pojawić, gdy w skali masowej będą musieli nabywać ziemię od Skarbu Państwa.

Tabela 5

Sytuacja finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w latach 2009-2010
(te same gospodarstwa – panel)

Kierunek produkcji	Lata	Wskaźniki:			
		generowania gotówki operacyjnej [%]	pokrycia aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	pokrycia zobowiązań nadwyżką fin. [ln]
• roślinny	2010	19,10	76,7	4,39	0,59
	2009	15,00	74,0	3,61	0,40
• zwierzęcy	2010	17,21	68,9	2,23	0,37
	2009	14,34	77,1	2,90	0,39
• mieszany	2010	16,37	73,1	2,90	0,41
	2009	18,24	70,1	2,59	0,32

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Tabela 6

Sytuacja finansowa wg form prawno-organizacyjnych w latach 2009-2010
(te same gospodarstwa – panel)

Forma gospodarstwa	Lata	Wskaźniki:			
		generowania gotówki operacyjnej [%]	pokrycia aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	pokrycia zobowiązań nadwyżką fin. [ln]
• zakupione	2010	27,82	76,6	5,34	0,64
	2009	19,18	64,1	2,46	0,29
• dzierżawy	2010	17,13	60,8	2,23	0,36
	2009	17,58	66,2	2,26	0,32
• JSA	2010	15,98	85,2	4,29	0,82
	2009	14,01	83,6	4,05	0,63
• RSP	2010	10,24	68,6	2,89	0,28
	2009	8,04	67,3	2,90	0,19

Zródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Zależność od subsydiów

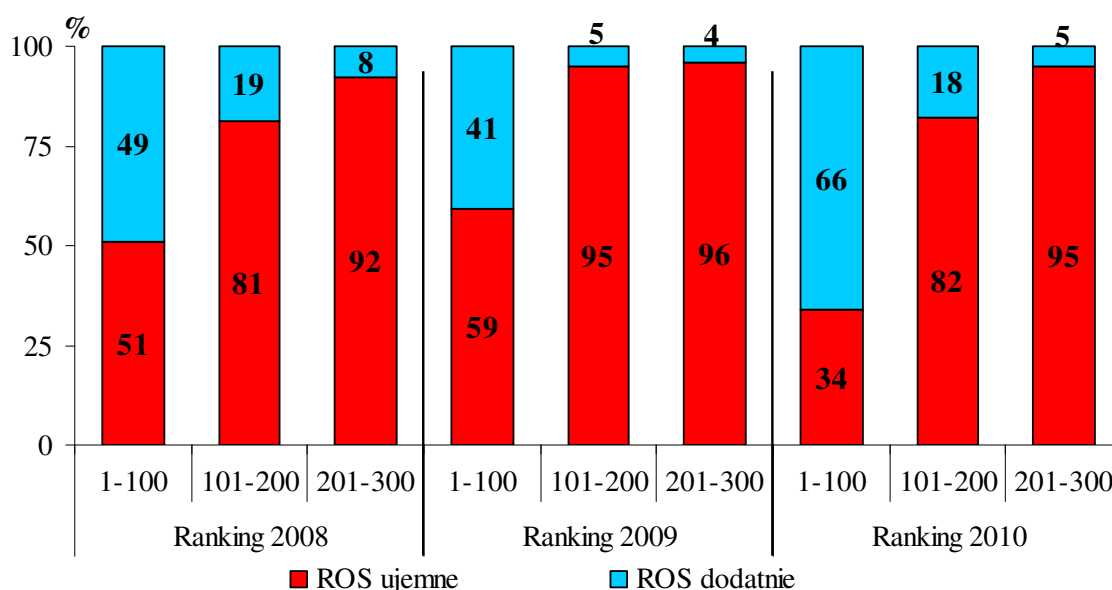
Problem ten szerzej omawiamy głównie z powodu docierających sygnałów, że wsparcie budżetowe przedsiębiorstw wielkotowarowych w ramach WPR po roku 2013 może zostać ograniczone. Jasno z tego wynika, że gdyby faktycznie tak się stało, przedsiębiorstwa te musiałyby jeszcze bardziej zwiększyć efektywność i produktywność, by nadal być konkurencyjnymi i zdolnymi do wzrostu oraz rozwoju. Pragniemy jednak wyraźnie podkreślić, że wpływ subsydiów na funkcjonowanie, ekonomikę i finanse gospodarstw rolniczych jest wielokanałowy i nie końca jeszcze dobrze rozpoznany. W tym kontekście relatywnie niewielki – z przyczyn oczywistych – zestaw danych gromadzonych w rankingach pozwala jedynie wstępnie zorientować się o występujących zależnościach między subsydiami a dokonaniem ekonomiczno-finansowymi ich uczestników.

Jak wynika z rysunku 1, we wszystkich trzech setkach gospodarstw w ub.r. w porównaniu do roku 2009 wzrósł udział jednostek, które osiągały dodatnią rentowność sprzedaży, a więc na dobrą sprawę mogłyby sobie one nawet poradzić bez subsydiów. Od razu musimy jednak dodać, że w istocie postęp ten dotyczył głównie obiektów sklasyfikowanych w pierwszej setce rankingu. Nawet w niej 1/3 przedsiębiorstw odnotowało jednakże ujemną rentowność. W dwóch kolejnych setkach bez wsparcia budżetowego praktycznie nie sposób byłoby uzyskać zysk netto.

Na rysunku 2 przedstawiamy spadek stóp subsydiowania, czyli stosunku JPO oraz całej sumy subsydiów do przychodów ogółem, w miarę wzrostu wartości powyższych przychodów na gospodarstwo. Widzimy również, że w roku 2010 obydwie stopy subsydiowania były niższe w porównaniu do roku 2009. To kolejne potwierdzenie wcześniejszego wniosku, iż ub. rok był generalnie dobry dla naszego rolnictwa. Warto jednak zauważyć, że różnice między tymi latami maleją, gdy przesuwamy się do coraz to większych przedsiębiorstw. Wynika to z wielu przyczyn: zróżnicowanego składu gospodarstw w poszczególnych klasach wartości przychodów pod względem formy prawno-organizacyjnej i profilu działalności, a więc i odmiennych możliwości skorzystania z subsydiów; ogólnie szybszego w 2010 roku wzrostu otrzymywanych cen niż stawek i kwot wsparcia; limitowania górnych pułapów subsydiowania na pojedyncze gospodarstwo; zakresu kontraktowania produkcji, który ogólnie jest szerszy w jednostkach większych, co utrudnia im wykorzystywanie okazji cenowych, ale z drugiej strony stabilizuje uzyskiwane ceny w czasie.

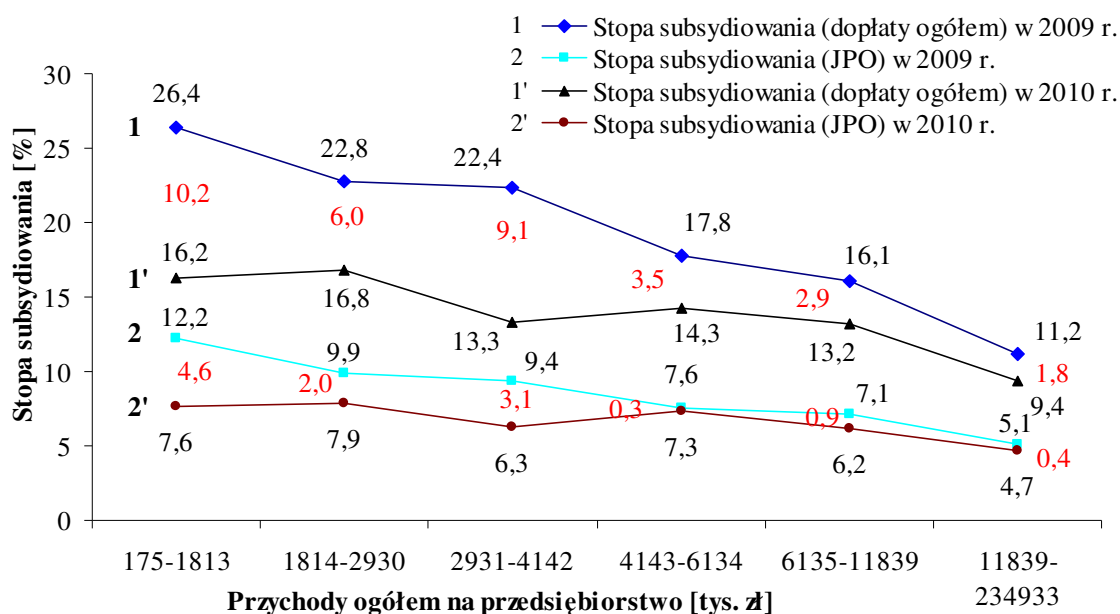
Rysunek 1

Rozkład rentowności sprzedaży (ROS) w trzech setkach gospodarstw

Źródło: opracowanie własne.

Zależność między jednostkowymi przychodami ogółem a stopą subsydiowania

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli popatrzymy na informacje zestawione w tabeli 7, od razu odnajdujemy ważną wskazówkę, dlaczego najslabiej w 2010 r. wypadły gospodarstwa rybackie pod względem efektywności finansowej. Po prostu stopa subsydiowania ogółem rybaków była kilkakrotnie niższa w porównaniu do tradycyjnych gospodarstw rolniczych. W tej ostatniej zbiorowości najsilniej wspierane budżetowo były jednostki nastawione na produkcję roślinną lub mieszaną, o kilka punktów procentowych wyżej niż gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zwierzęcej, do której to grupy należy sporo spółek SP. Jak wrócimy teraz do komentarza do tabeli 2, zauważymy, że wyższa stopa subsydiowania nie przekłada się prosto i automatycznie na wyższą efektywność finansową. Pokazuje to wymownie, z jak złożonymi zależnościami mamy tu w istocie do czynienia.

W tabeli 8 pokazujemy kształtowanie się dwóch analizowanych stóp subsydiowania w interesujących nas formach prawno-organizacyjnych w latach 2009-2010. Nasuwa się tu jeden zasadniczy wniosek: w najmniejszym stopniu funkcjonowanie i dokonania ekonomiczno-finansowe zależne były od wsparcia budżetowego wśród dzierżawców. W tym to kontekście wysoka efektywność finansowa dzierżawców zasługuje bez wątpienia na szczególne podkreślenie. Zauważmy ponadto, że różnice subsydiowania między formami dotyczą zasadniczo instrumentów innych niż JPO, co skądinąd nie powinno wcale zaskakiwać. Oznacza to jednak, że prawdopodobnie dzierżawcy nie ubiegali się szeroko

np. o wsparcie w ramach PROW, gdyż nie byli pewni, jaka będzie ich przyszłość. Inną przyczyną może być ta, że dzierżawcy mogli mieć ograniczoną zdolność kredytową i w zakresie zabezpieczeń kredytowych, by np. zgromadzić wkład własny, o czym świadczą m.in. mocno „napięte” u nich wskaźniki płynności i wypłacalności. Kolejnym czynnikiem różnicującym stopy subsydiowania między formami prawno-organizacyjnymi jest z pewnością nastawienie produkcyjne. Źródeł zmienności w tym obszarze jest bez wątpienia znacznie więcej, ale ranking – powtarzamy to po raz kolejny – jest stosunkowo skromnym zasobem danych i informacji. Mimo to jest cennym i unikalnym składnikiem szerszego systemu wiedzy o procesach dokonujących się w sektorze przedsiębiorstw wielkotowarowych.

Tabela 7

Udział dopłat budżetowych w strukturze przychodów ogółem w zależności od ukierunkowania produkcji w latach 2009-2010

Kierunek produkcji	Udział jednolitej płatności obszarowej(%)		Dopłaty i płatności łącznie (%)	
	2009	2010	2009	2010
• roślinny	6,97	7,01	15,99	14,39
• zwierzęcy	4,44	4,48	11,80	9,08
• mieszany	6,08	7,77	14,50	16,53
• rybacki	-	-	0,99	1,26

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 8

Udział dopłat budżetowych w strukturze przychodów ogółem w zależności od formy prawno-organizacyjnej w latach 2009-2010

Ukierunkowanie:	Udział jednolitej płatności obszarowej(%)		Dopłaty i płatności łącznie (%)	
	2009	2010	2009	2010
• zakupione	6,33	5,05	15,14	11,03
• dzierżawy	4,55	5,36	10,18	10,83
• JSA	5,58	6,03	14,21	12,47
• RSP	5,51	5,83	12,72	12,27

Źródło: obliczenia własne.